

pinnan alta

Mitä tapahtuu todella?
Nähdäänkö metsää puilta?
Ajattelevat ihmiset valttavat ajan ilmiötä pintaa syvemältä.

Palstalla pannaan mutkat suuriksi ja paljastetaan olennainen.

Yksioikoinen lainsäädäntö ei ota oikeudenmukaisesti huomioon eri elämäntilanteita. Joskus se antaa kohtuuttoman vähän ja joskus paljon.”

Pentti Arajärvi, OTT, sosiaali- ja koulutus oikeuden professori, Joensuun yliopisto, sosiaali oikeuden dosentti, Helsingin yliopisto

Ei sosiaalipolitiikkaa ilman juridiikkaa

Vanhan sanonnan mukaan maa on lailla rakennettava. Varsin merkittävänä muistumana tästä on perustuslakimme 2 §:ssä niin sanottu oikeusvaltioperiaate. Säännöksen mukaan julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin ja kaikessa julkisessa toiminnassa on noudatettava tarkoin lakia.

Edellä sanotulla ei yritetä sitoa koko suomalaisen yhteiskunnan kehittämistä vain ja ainoastaan lailla säätämiseen unohtaen esimerkiksi kansalais- ja kansalaisjärjestötoimintaa tai rahoitusta koskevaa päätöksentekoa. Sillä todetaan oikeusturvan varmistamiseksi ja mielivallan välttämiseksi tärkeä periaate, jonka mukaan viranomaisten on aina kyettävä osoittamaan toimintansa perustaksi laki, ja sitä on viranomaisten myös noudatettava. Tämän kääntöpuolena on, että pohjimmiltaan julkinen valta voidaan pakottaa tietyytymiseen toimintaan vain lailla. Valtio on tässä suhteessa vielä erityinen sikäli, että se säätelee itse itseään. Onhan lain säätäminen valtiollista toimintaa.

Kansalaistoiminta ja taloudelliset seikat luovat sen poliittisen paineen ja antavat ne henkiset ja aineelliset mahdollisuudet, joilla valtiokin pakotetaan toimintaan. Siksi politiikka yleisesti ja sosiaalipolitiikka erityisesti on olennaisesti muuta kuin lailla säätämistä, ja kuitenkin samalla laissa ilmenee poliittinen tahto.

Sosiaalipolitiikasta tai tarkemmin sanottuna sosiaaliturvasta säädetään lailla, ja tämä on korostunut hyvinvointiyhteiskunnan aikana. Säätämisen tapa on kuitenkin jossain määrin muuttunut. Nykyisin sääntelyä on jopa hieman vähennetty, kun hyvinvointiyhteiskunnassa säädetään enemmänkin päämääräs-

tä ja jätetään päämäärän saavuttaminen hallinnon tehtäväksi.

Yksi sekä sääntelyä että sääntelyn vaatimusta lisäävä tekijä ovat perusoikeudet, jotka uudistettiin 1990-luvun puolessa välissä. Sosiaaliset perusoikeudet edellyttävät tietyistä asioista säädettäväksi lailla, ja useimmissa tapauksissa voidaan osoittaa myös joitakin lailla säädettäviä näkökohtia sosiaaliturvan tasosta, kattavuudesta ja ajallisesta kestosta.

Sosiaaliturvan toimeenpanon menettelyt saattavat vaatia yksityiskohtaistakin sääntelyä, jotta ketään ei sorreta laillisissa oikeuksissaan ja jotta päätöksenteossa tarvittava aineisto on käytettävissä. Ihmisiä ei saa kiusata tarpeettomalla tiedon keräämisellä, ja viranomaisen pitää käyttää mahdollisuuksien mukaan hallussaan jo olevaa tietoa.

Sosiaaliturvan monimutkaisuus ei ole tavoite, mutta voimavarojen ohjaaminen tarkasti haluttuun kohteeseen tuottaa sääntelyä, joskus tarpeetontakin. Yhteisiä varoja on käytettävä taiten.

Täsmäohjattu lainsäädäntö edellyttää erilaisten palvelujen ja rahaetuuksien yhteensovittamista. Vaihtoehtona on yksinkertaisuus, ja yksinkertainen on kaunista. Yksioikoinen lainsäädäntö ei ota oikeudenmukaisesti huomioon eri elämäntilanteita. Joskus se antaa kohtuuttoman vähän ja joskus paljon. Siksi varsinaisena tavoitteena tulisi olla lainsäädännön selkeys ja ymmärrettävyys. Ymmärrettävyys voidaan vielä jakaa kahteen eri osaan. Ihmiset ymmärtävät miksi lainsäädännön lopputulos on mikä on tai ihmiset kykenevät laista lukemaan yksityiskohdittain etuutensa. Edellinen on tärkeämpää, mutta myös jälkimmäinen pitäisi kyetä toteuttamaan.

Perusoikeudet ovat nostaneet vahvasti esille yksilön aseman. Ihmiset ovat oppineet tuntemaan (perus)oikeuksiaan ja yhä useammin kuulee sanottavan: ”Minulla on oikeus ...” Tyypillisesti näissä yhteyksissä vedotaan lisäksi maksettuihin veroihin, eikä ihmisoikeuksiakaan unohdeta. Moraalinen ja emotionaalinen panos on vahva.

Tässä ajattelussa on oikeudellisesti arvioiden sekä perää että ei ole. Perusoikeudet eivät ole absoluuttisia, aina kaikille kaikissa tilanteissa ja kaikkina ajankohtina toteutuvia oikeuksia. Tämä on mahdotonta jo siitäkin syystä, että yhden yksilön eri perusoikeudet kilpailevat keskenään ja eri yksilöiden samat ja eri perusoikeudet saattavat kilpailla keskenään. Aina joskus on jonkin perusoikeuden väistyttävä toisen tieltä. Samalla julkisella vallalla ja yksityisilläkin toimijoilla on velvollisuus kunnioittaa, suojella ja toteuttaa perusoikeuksia. Oikeuksien keskinäisissä ristiriidoissa kyse on arvoalinnoista ja jokaisen perusoikeuden mahdollisimman täydestä toteuttamisesta.

Sosiaalipolitiikan juridiointi on välttämätöntä, jotta sitä ylipäänsä voidaan harjoittaa. Juridisointi on oikein toimeenpantua silloin, kun se pystyy ajanmukaisesti sääntelemään oikeudenmukaisen ja kohtuullisen lopputuloksen, joka vastaa yleistä oikeustajua ja yhteiskunnan taloudellisia edellytyksiä. Jos se jossakin suhteessa menee yli tai jää vajaaksi, tarvitaan tervettä järkeä ja asian korjaamista, mutta se saattaakin olla jo vaikeampi juttu. ●